

3. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: методические основы / Ю. К. Бабанский. – М.: Просвещение, 1982. – 192 с.
4. Ильин, Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2000. – 512 с.
5. Найн А. Я. О методологическом аппарате диссертационных исследований / А. Я. Найн // Педагогика. – 1995. – № 5. – С. 44-49.
6. Педагогика / под ред. Ю. К. Бабанского. – М.: Педагогика, 1988. – 432 с.
7. Пидкасистый П. И. Психолого-дидактический справочник преподавателя высшей школы / П. И. Пидкасистый, Л. М. Фридман, М. Г. Гарунов. – М.: Пед. общ-во России, 1999. – 354 с.
8. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. – М.: Высш. шк., 2004. – 512 с.
9. Фёдорова М. А. Формирование учебной самостоятельной деятельности студентов в личностно развивающем профессиональном образовании: монография / М. А. Федорова. – Орел: изд-во ГОУ ВПО "ОГУ", 2011. – 312с.
10. Щербакова Д. К. Розвиток професійної спрямованості студентів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Д. К. Щербакова. – Режим доступу: 23.08.2014 http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp11/1/Sherbakova.pdf.
11. Яковлева Н. М. Теория и практика подготовки будущего учителя к творческому решению воспитательных задач: дис...-дра пед. наук / Н. М. Яковлева. – Челябинск, 1992. – 403 с.
12. Caroline C. Williams, Kaylene C. Williams. The Effective Factors on the Guidance School Students' Academic Motive. Five key ingredients for improving student motivation. California State University, Stanislaus, University of Wisconsin, Madison. Research Journal of Recent Sciences Vol. 3(6), 77-82, June (2014).

Стаття надійшла до редакції 28.09.2016

УДК 070.11:378.4(477)

К. М. Фендріков,

пошукувач

(Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди)

zelenskaya_ludmila@ukr.net

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ НА СТОРІНКАХ ПРЕСИ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИШІВСЬКИХ ГАЗЕТ

Анотація

У статті акцентовано увагу на важливості реалізації компетентнісного підходу в підготовці майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах; визначено потенціал преси педагогічних вишів як сукупність засобів, ресурсів для забезпечення якісної професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів; доведено, що професійно-педагогічний потенціал газет і журналів вищих педагогічних навчальних закладів буде більш повно реалізовано за умови популяризації на її сторінках передового педагогічного досвіду.

Ключові слова: преса, вищий педагогічний навчальний заклад, передовий педагогічний досвід, популяризація, педагогічна умова.

Summary

In the present article special attention is focused on the importance of implementing competence-based approach to teacher training in higher pedagogical education institutions. The author of the paper has revealed the university press potential to provide high quality pedagogical training of future teachers. It has been proved that professionally-pedagogical potential of newspapers and magazines of higher pedagogical education institutions will be realized more fully if advanced pedagogical experience is popularized on the pages of print media.

Key words: press, higher education institution, advanced pedagogical experience, popularization, pedagogical condition.

Постановка проблеми. Зміна освітньої парадигми на сучасному етапі розвитку українського суспільства вимагає від національної вищої школи вдосконалення системи підготовки майбутніх фахівців, які не лише володіють своєю професією, але й здатні самоактуалізуватися в соціальному і пізнавальному плані, творчо підходити до

професійної діяльності, брати на себе відповідальність за інших, спільну справу, набувати особистісного авторитету і статусу. Зважаючи на це, вища професійна освіта все більше набуває характеру педагогічно організованої соціалізації, здійснюваної в інтересах особистості й суспільства, а її результатом стає не лише нагромадження когнітивного компонента та діяльнісної характеристики особистості майбутнього фахівця, але й загальнокультурних цінностей, сформованих на основі професійної компетентності.

Компетентнісний підхід покладено в основу й професійної підготовки майбутніх учителів, оскільки він здатний забезпечити формування в них ключових компонентів професійної компетентності, серед яких чільне місце посідають інформаційна, комунікативна, продуктивна, моральна, психологічна, предметна, соціальна компетентність, особисті якості вчителя (доброзичливість, чуйність, урівноваженість, втонченість, толерантність, рефлексія, людяність тощо).

Утім, незважаючи на суттєві наукові, теоретичні й практичні розробки проблеми впровадження компетентнісного підходу до організації професійної підготовки майбутнього вчителя, її стан залишається не досить задовільним.

В умовах сучасних викликів характерними особливостями формування фахівця освітанської сфери на основі компетентнісного підходу мають стати:

- відхід від старої компетенційної концепції підготовки з наголосом на вузькому прагматизмі, набутті вузькофахових знань, засвоєнні лише певних методик і перехід до впровадження концепції різнобічної підготовки вчителя з наданням йому різноманітних компетенцій;

- створення освіти, яка б адекватно відображала сутність глобальних проблем сучасності, знання подій глобального характеру, розуміння їх причин, виховання відчуття рівня своєї особистої участі в розв'язанні локальних і глобальних проблем;

- орієнтація на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення знань, високої професійної компетентності та мобільності, швидкої адаптації до змін у всіх сферах життя;

- запровадження культурологічного аспекту підготовки: акцент у навчанні переноситься на розвиток культури мислення, почуттів, поведінки особистості, що утворює центр, навколо якого об'єднуються знання, вміння, навички, стаючи константами діяльності суб'єкта як неповторної індивідуальності.

Для досягнення окреслених завдань видається недостатнім лише оновлення змісту педагогічної освіти. Посилення професійно-педагогічного, соціально-психологічного й світоглядного напрямів підготовки майбутніх учителів вимагає оптимальної реалізації в умовах вищого педагогічного навчального закладу всіх наявних засобів педагогічного впливу на процес становлення особистості майбутнього фахівця, серед яких особливе місце посідає вузівська преса. Будучи одним із різновидів засобів масової інформації (ЗМІ), які прийнято вважати "третьою владою в суспільстві", вузівська преса володіє надзвичайно потужним потенціалом для забезпечення якісної професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчення наукових джерел засвідчує, що підготовка майбутніх учителів до професійної діяльності є складною проблемою, підходить до фахового розв'язання якої (формування професійно-педагогічної компетентності, розвиток педагогічної творчості, комунікативної культури, педагогічних здібностей, забезпечення теоретичної й практичної підготовки до виховної роботи тощо) знайшли відображення в наукових доробках педагогів (Н. Бібік, А. Бойко, В. Гриньова, О. Дубасенюк, С. Золотухіна, І. Зязюн, А. Капська, Н. Кічук, І. Краснощок, Н. Кузьміна, В. Лозова, Н. Ничкало, Л. Пехота, О. Савченко, В. Сластьонін, Н. Тализіна, А. Щербаков та

ін.) та психологів (П. Анохін, І. Бех, Л. Виготський, В. Давидов, П. Гальперін, Е. Клімов, Г. Костюк, О. Мілерян та ін.).

У науковому просторі сучасності накопичено певний обсяг знань з питань багатоаспектного потенціалу засобів масової комунікації, зокрема педагогічної преси. Серед напрямів осмислення цієї проблематики можна виокремити такі: обґрунтування теоретико-методологічних засад дієвості засобів масової комунікації (Л. Губерський, М. Кастельс, М. Назаров, Б. Потятник, В. Терин та ін.); висвітлення ролі засобів масової комунікації, зокрема преси, у вихованні учнівської й студентської молоді (С. Абдоков, Г. Амінов, Л. Баженова, О. Бондаренко, С. Лизанчук, А. Мудрик, С. Кіперман, А. Копаньова та ін.); дослідження проблеми використання преси в навчально-виховному процесі середньої й вищої школи (Ю. Казаков, Н. Леготіна, Н. Саєнко, О. Столбнікова, О. Федоров та ін.); аналіз образу вчителя, його особистісного й професійного становлення на сторінках педагогічної періодики в різні історичні періоди (І. Зайченко, І. Елліс, С. Лобода, Е. Панасенко, А. Пугач, Г. Ткач та ін.).

Водночас, проблема реалізації професійно-педагогічного потенціалу преси вищих педагогічних навчальних закладів у процесі фахової підготовки майбутніх учителів ще не стала предметом спеціального дослідження.

Мета дослідження – визначити й обґрунтувати педагогічні умови реалізації професійно-педагогічного потенціалу преси педагогічних вишів у процесі фахової підготовки майбутніх учителів.

Методи дослідження. Для реалізації мети було використано комплекс педагогічних методів дослідження, як-от: аналіз наукових джерел, понятійно-термінологічного апарату, прогнозування, спостереження, вивчення матеріалів преси педагогічних вишів.

Виклад основного матеріалу. Вивчення наукової літератури з проблеми дослідження [1; 2; 4] переконує в тому, що ефективність реалізації професійно-педагогічного потенціалу преси вищих педагогічних навчальних закладів у процесі фахової підготовки майбутніх учителів визначається низкою умов.

Зазначимо, що умовою або фактором називають причину, рушійну силу будь-якого процесу, явища, що визначає його характер чи окремі риси. Умова – це філософська категорія, яка передає зв'язок предмета з навколишніми явищами, без яких він існувати не може. На відміну від причини, що безпосередньо породжує те чи інше явище або процес, умова формує те середовище, оточення, у якому останні виникають, існують та розвиваються.

Однією з таких умов є популяризація на сторінках преси педагогічних вишів передового педагогічного досвіду. Визначення такої умови зумовлено необхідністю викликати і закріпити в майбутніх учителів позитивне емоційне ставлення до обраної професії, допомогти усвідомити себе в цій професії, осягнути "секрети" педагогічної майстерності, утілити їх у подальшій педагогічній діяльності.

У процесі наукового пошуку встановлено, що в сучасній педагогічній науці немає однозначного підходу до визначення понять "педагогічний досвід", "передовий педагогічний досвід". Під визначенням "педагогічний досвід" більшість науковців розуміють сукупність знань, умінь і навичок, здобутих учителем у процесі навчально-виховної роботи. Педагогічний досвід накопичують у конкретній діяльності педагога під впливом специфіки навчального закладу, стилю діяльності педагогічного колективу, особистісних якостей учителя. Його формують на підставі педагогічних знань, що є критерієм істинності науково-методичних рекомендацій, засобом перенесення теоретичних положень у практику.

У науковій літературі існують різні підходи до визначення поняття "передовий педагогічний досвід". Його розглядають як практику виховання, освіти і навчання і як

результат цієї практики, що проявляється в якостях учнів (Е. Монозон); експериментальну діяльність (А. Шиміна); спосіб фіксації, зберігання й передачі інформації про результати педагогічної діяльності (І. Кривонос); завершену практику, що проявляється і матеріалізується в різних формах і на різних рівнях (Я. Турбовський) тощо [5, с. 8].

Передовий педагогічний досвід, за визначенням Н. Ничкало, є ідеалізацією реального педагогічного процесу, абстрагуванням від випадкових, несуттєвих елементів і конкретних умов педагогічної діяльності та виділення головного в ньому – провідної педагогічної ідеї чи методичної системи, що зумовлює високу ефективність навчально-виховної діяльності [5, с. 9].

На переконання А. Розенберга, передовий педагогічний досвід є результатом творчого пошуку, що сприяє виявленню нових педагогічних фактів, явищ, ідей, нових педагогічних цінностей з метою підвищення ефективності навчання та виховання [5, с. 10].

У нашому дослідженні ми дотримуємося думки про те, що передовий педагогічний досвід – це результат творчої діяльності педагога з елементами новизни, спрямований на реалізацію актуальних завдань навчання і виховання.

Вивчення науково-педагогічної літератури з предмета дослідження [3; 5; 6; 7] дозволяє констатувати, що залежно від теми та змісту розрізняють передовий педагогічний досвід:

✓ комплексний, що охоплює різні питання навчально-виховного процесу (зміст, методи, прийоми, форми навчання), втілення досягнень педагогіки та психології та орієнтується на поглиблення професійного досвіду;

✓ локальний – це досвід доробку вчителя чи педагогічного колективу в побудові певних компонентів навчально-виховного процесу: цільового, стимулюючо-мотиваційного, змістового, операційно-діяльнісного, контрольного-регулятивного, оцінно-результативного. Найчастіше він стосується певної проблеми, над якою працює колектив або конкретний учитель;

✓ цільовий, що визначається педагогічними реформами або переглядом навчальних програм. Він може також стосуватися індивідуальної програми підвищення кваліфікації вчителя або розширення досвіду в галузях, які не відносяться до предмета викладання (іноземна мова, ІКТ тощо).

Водночас, за характером діяльності передовий педагогічний досвід поділяють на:

- дослідницький, що являє собою експериментальні пошуки способу реалізації наявної педагогічної ідеї;

- раціоналізаторський, що уособлює найбільш доцільну та раціональну діяльність на підставі наявних форм, методів і прийомів роботи;

- новаторський – досвід, що містить принципово нові для системи освіти педагогічні ідеї [3].

Зазначене вище дозволяє аргументовано стверджувати, що передовий педагогічний досвід відображає найбільш актуальні соціальні вимоги сучасного суспільства, забезпечує якісне вирішення завдань удосконалення масової практики, несе в собі елементи новизни у змісті, формах та методах вирішення певних навчально-виховних завдань. Він виступає як організований, цілеспрямований педагогічний процес та його результат, який відображається в якостях особистості тих, хто навчається. Передовий педагогічний досвід характеризується високою результативністю, творчою новизною, тривалістю функціонування, актуальністю, перспективністю, науковою обґрунтованістю, раціональними витратами часу на досягнення високих результатів.

Підкреслимо, що передовий педагогічний досвід слугує джерелом розвитку педагогічної науки, підґрунтям зростання професіоналізму, майстерності як майбутніх учителів, так і вчителів-практиків. Його постійне вивчення, осмислення, оновлення зумовлене

змінами парадигм освіти, концепцій навчання й виховання, форм і методів практичної діяльності педагогів. Значимість виявлення і поширення ефективних освітніх практик учителів, творчих педагогічних колективів визначено на державному рівні й обумовлено необхідністю створення умов для досягнення якісно нового рівня освіти. Етапи освоєння досвіду регламентовано в Положенні про виявлення, вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду, розробленому відповідно до Законів України – “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про позашкільну освіту”, “Про дошкільну освіту”, – інших законодавчих актів, наказів МОН України та інших центральних органів виконавчої влади. У положенні визначено також порядок виявлення, вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду в освітніх закладах.

Аналіз наукових праць, методичних рекомендацій щодо висвітлення досліджуваного питання [3; 4; 5; 6; 7] дозволяє виокремити три відносно самостійні етапи вивчення передового педагогічного досвіду, а саме:

- виявлення досвіду і його оцінка як передового;
- вивчення, поетапне узагальнення й опис;
- поширення (популяризація) та впровадження.

У контексті нашого дослідження цінним є етап “популяризації” передового педагогічного досвіду, що, за визначенням науковців [5; 6; 7], передбачає дії організаційного характеру, спрямовані на поширення передової педагогічної ідеї. Популяризація передового педагогічного досвіду може здійснюватись різними способами, зокрема:

- на засіданнях методичних об'єднань, семінарах, нарадах, засіданнях педагогічної ради, науково-практичних конференціях, педагогічних читаннях, де заслуховуються повідомлення про наслідки впровадження досвіду того чи іншого вчителя, вихователя;
- безпосереднє ознайомлення з передовим досвідом, що пропагується шляхом відвідування навчальних занять під час проведення проблемних, творчих семінарів тощо;
- створення шкіл передового досвіду, якими керують носії передового досвіду;
- наочну пропаганду передового педагогічного досвіду методом експонування його матеріалів на шкільній, районній, обласній педагогічних виставках;
- пропаганду за допомогою технічних засобів навчання – текстових і графічних файлів на дискетах, CD, створення діафільмів, серії діапозитивів, фонотеки магнітофонних записів, відео- та кінофільмів, організації радіо- й телепередач тощо;
- друковану (рукописну) пропаганду через випуск методичних бюлетенів, буклетів, альбомів, плакатів, інформаційно-методичних листів, так званих естафет передового педагогічного досвіду, а також підготовку та публікацію статей відповідного змісту в газетах і журналах.

Як засвідчили результати проведеного дослідження, особливої значущості популяризація передового педагогічного досвіду набуває саме завдяки засобам масової інформації, зокрема газетам і журналам. До основних напрямів діяльності ЗМІ щодо популяризації передового педагогічного досвіду належать:

- інформаційний – поширення знань про ідеї, теорії, концепції, узагальнення інформаційних і методичних матеріалів щодо авторських освітніх ресурсів, ефективних педагогічних практик тощо; повідомлення про діяльність навчальних закладів та колективів, які освоюють педагогічний досвід; досягнення творчих педагогів, педагогів-дослідників, педагогів-новаторів; розповідь самих учителів, викладачів про власні новаторські прийоми в практиці, з ілюструванням дидактичного матеріалу, дитячих, учнівських і студентських робіт, у яких виражаються нові елементи досвіду, досягнуті результати;

- комунікаційний – інформування про події професійного спілкування – засідання методичних об'єднань, педагогічних і вчених рад, семінарів, науково-практичних конференцій, педагогічних читань, які були присвячені вивченню передового педагогічного досвіду, результатам упровадження досвіду того чи іншого викладача, вчителя, вихователя;

- навчальний – знайомство з методикою проведення уроків і позакласних заходів у системі дошкільної й загальної середньої освіти; лекцій, практичних, лабораторних і семінарських занять у системі вищої освіти; дидактичними матеріалами й виховними розробками педагогів;

- експертний – професійний аналіз цінних ідей, методик, підходів, оцінка оригінального, нового в досвіді окремих педагогів з боку фахівців; пояснення, у чому полягає педагогічна доцільність цих прийомів; рекомендації щодо застосування їх на практиці [7, с. 66-67].

В аспекті досліджуваної проблеми викликає інтерес той факт, що суб'єктами популяризації передового педагогічного досвіду ЗМІ виступають як автори, носії педагогічного досвіду, тобто педагоги, які демонструють власні досягнення педагогічної спільноті, так і споживачі, користувачі передового педагогічного досвіду, які прагнуть до забезпечення більш якісного навчання й виховання. Наголосимо, що до категорії споживачів передового педагогічного досвіду, який популяризується через ЗМІ, зараховують учителів-практиків, методистів, науковців, майбутніх учителів, працівників системи післядипломної освіти, представників неформальних структур, зацікавлених у просуванні кращих практик в освітнє середовище навчального закладу, представників інших професій, громадськість.

Об'єктами популяризації передового педагогічного досвіду слугують: авторські програми, навчально-методичні посібники, підручники, педагогічні програмні засоби, електронні засоби навчання, методи, прийоми, технології навчання й виховання, дидактичні матеріали – освітні ресурси, що пропонуються потенційним користувачам в узагальненому (осмисленому) структурованому та методично обґрунтованому вигляді-поясненні [7, с. 67].

Зважаючи на те, що преса педагогічних вишів є складовою ЗМІ, вона містить значний потенціал для популяризації передового педагогічного досвіду серед такої категорії його споживачів, як майбутні вчителі. На переконання науковців, матеріал, який висвітлює передовий педагогічний досвід на сторінках преси педагогічних вишів, розширює й поглиблює педагогічні знання майбутніх учителів (П. Жильцов); сприяє емоційному сприйняттю і глибокому осмисленню змісту вчительської професії, позитивному ставленню до неї (С. Кіперман); формуванню професійно-пізнавального інтересу (В. Нікітенко); розвитку вмінь самостійно вести пошук нових ідей, цікавих фактів у практиці навчання й виховання (І. Лернер); обранню прикладів для наслідування (С. Єлканов); формуванню соціально-етичних орієнтирів самовиховання, самовдосконалення, саморозвитку (В. Сластьонін) тощо.

Цьому сприяє розміщення на шпальтах газет педагогічних вишів:

- цікавої інформації про особливості вчительської професії;
- конкретних прикладів із педагогічної практики;
- наукових, практично-цінних висновків, рекомендацій, порад, які орієнтують майбутнього вчителя на ідеал особистості і діяльності педагога-вихователя;
- матеріалів, присвячених педагогічній спадщині видатних педагогів минулого і сьогодення, діяльності педагогів-новаторів, тих діячів науки і освіти, які досягли значних результатів у професійно-педагогічній діяльності й гідні наслідування;
- резолюцій педагогічних з'їздів, матеріалів педагогічних читань, науково-

практичних конференцій, круглих столів, зустрічей з педагогами-науковцями, учителями практиками з питань оптимізації навчально-виховного процесу у вищій і середній школах;

- нових напрацювань у царині освітніх технологій, методів, форм, засобів навчання і виховання тощо.

Підкреслимо, що в основі таких публікацій преси педагогічних вишів лежить вітагенна інформація про переваги й труднощі професії вчителя, про життя, творчу діяльність її кращих представників, їхні думки, почуття, переживання, мистецтво виховання й навчання. Зміст таких публікацій, на переконання В. Аграновського, “збуджує думку”, знайомить майбутніх учителів з психолого-педагогічними спостереженнями значної когорти досвідчених педагогів, спрямовує думки на ті предмети педагогічної діяльності, які залишилися поза увагою майбутніх учителів [1].

Вивчаючи такі публікації, майбутні вчителі переймаються різними почуттями, тобто у них виникають своєрідні “ставлення до їх змісту у формі безпосереднього переживання: радість, смуток, співпереживання тощо” [4, с. 40]. Значущість таких емоцій полягає в тому, що вони оволодівають майбутніми вчителями, створюють фундамент для визначення їхнього особистісного ставлення до передового педагогічного досвіду і на основі такого ставлення збудження до діяльності щодо підвищення професійно-педагогічної компетентності й оволодіння педагогічною майстерністю [4, с. 40].

Висновки. Зазначене вище дає підстави аргументовано стверджувати, що популяризація на шпальтах преси вищих педагогічних навчальних закладів передового педагогічного досвіду з метою реалізації її професійно-педагогічного потенціалу вимагає наявності з одного боку, публікацій когнітивного характеру, які забезпечують всебічне ознайомлення майбутніх учителів з обраною професією, її змістом особливостями, професійно-обумовленими вимогами, багатогранністю змісту, форм, методів професійно-педагогічної діяльності, надають вітагенну інформацію щодо передового педагогічного досвіду минулого і сучасності, з іншого, – матеріалів особистісно-ціннісного змісту, які сприяють усвідомленню ролі педагога в навчально-виховному процесі, його знань, умінь, здібностей, особистісних якостей. Характер таких публікацій у пресі педагогічних вишів забезпечується жанровими формами популяризації передового педагогічного досвіду, серед яких чільне місце посідають спогади, листи, нариси, репортаж, записки із щоденника тощо.

Перспективи подальших досліджень. Дослідження не висчерпує всіх аспектів проблеми. Перспективним для подальшого наукового пошуку є висвітлення питання становлення й розвитку преси педагогічних вишів у різні історичні періоди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аграновский В.А. Ради единого слова: Журналист о журналистике / В. А. Аграновский. – М. : Мысль, 1978, – 167 с.
2. Бабикова С. О. Технология оценки эффективности вузовской многотиражной газеты / С. О. Бабикова // Технология и мониторинг образовательного процесса: Инфор. метод. биол. науч.-практ. конф. (Екатеринбург, 26 апр. 1996 г.). – Екатеринбург, 1996. – Вып. 2. – С. 5-9.
3. Жерносок П. Передовий педагогічний досвід: проблеми пропозиції / П. Жерносок // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 4. – С. 111-116.
4. Камышева Е. Ю. Педагогическая публицистика как средство воспитания интереса к учительскому труду у студентов педагогических вузов : дисс. канд. пед. наук : 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Е. Ю. Камышева. – Екатеринбург, 2003. – 200 с.
5. Момот Л. Л. Передовий педагогічний досвід: теорія і практика / Л. Л. Момот. – К. : Рад. школа, 1990. – 141 с.
6. Набока Л. Поширення педагогічних ідей в системі післядипломної освіти / Л. Набока, Л. Калініна // Освіта на Луганщині. – 2000. – № 2. – С. 42-47.
7. Ткач Г.В. Відображення передового педагогічного досвіду засобами масової комунікації (друга половина ХХ століття) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Г.В. Ткач; ДВНЗ “Донбаський держ. пед. ун-т”. – Слов’янськ, 2013. – 263 с.

Стаття надійшла до редакції 07.06.2016